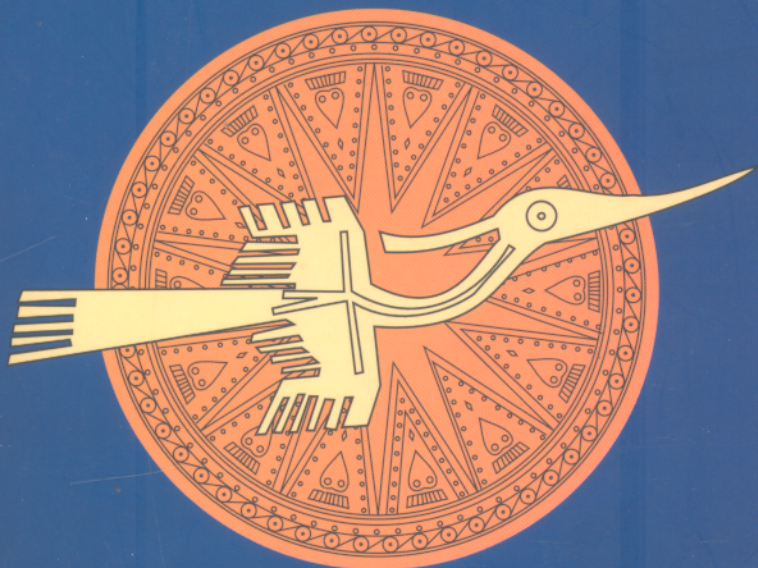

TRẦN QUỐC VƯƠNG

Văn Hóa Việt Nam

TÌM TÒI
VÀ SUY NGÃM

NHÀ XUẤT BẢN VĂN HÓA DÂN TỘC
TẠP CHÍ VĂN HÓA NGHỆ THUẬT

TỦ SÁCH VĂN HOÁ HỌC

TRẦN QUỐC VƯỢNG

**VĂN HOÁ VIỆT NAM
TÌM TÒI VÀ SUY NGẪM**

**NHÀ XUẤT BẢN VĂN HOÁ DÂN TỘC
TẠP CHÍ VĂN HOÁ NGHỆ THUẬT, HÀ NỘI, 2000**

MỤC LỤC

VĂN HOÁ VIỆT NAM - TÌM TÒI VÀ SUY NGÃM

Lời nói đầu từ sách văn hoá học 11

I. Những vấn đề chung

1. Truyền thống văn hoá Việt Nam trong bối cảnh Đông Nam Á và Đông Á 15
2. Bàn thêm về vấn đề truyền thống văn hoá Việt Nam 25
3. Nhận nhìn bản sắc của văn hoá Việt Nam 34
4. Một nét bản sắc của văn hoá Việt Nam: khả năng ứng biến 41
5. Cái chung và cái riêng trong sự phát triển nền văn hoá Việt Nam 50
6. Suy nghĩ đôi điều về văn hoá Việt Nam 63
7. Bản ngã và cộng đồng trong và qua nền văn hoá - văn học Việt Nam 81
8. Lại góp bàn về việc nghiên cứu văn hoá Việt Nam 94
9. Văn hoá và phát triển ở Việt Nam 106
10. Mấy ý kiến về truyền thống và cách mạng trong nền văn hoá Việt Nam 111

11. Việt Nam, cổ truyền và hiện đại: thuận - nghịch 121
- đảo

II. Diễn trình văn hoá

12. “ Đông Sơn” kỷ nguyên xây dựng nền tảng xã hội, 129
lối sống và truyền thống Việt Nam
13. Văn hoá Đông Sơn - hệ biểu tượng 139
14. Một cái nhìn tổng quát về thế kỷ X với văn minh 148
thế giới và Việt Nam
15. Góp bàn về mấy vấn đề văn hoá - văn nghệ Việt 162
Nam cuối thời trung đại

III. Văn hoá dân gian

16. Folklore Việt Nam: trữ lượng và viễn cảnh 177
17. Về những khía cạnh vật chất của nền văn hoá dân 183
gian
18. Mất dân gian là mất hồn dân tộc 193
19. Lễ hội: một cái nhìn tổng thể 201
20. Hội hè dân gian với làng quê đổi mới 210
21. Căn bản triết lý người anh hùng Phù Đổng và hội 234
Dống
22. Từ truyền thuyết, ngữ ngôn đến lịch sử 251
23. Từ tư duy thần thoại đến tư duy lịch sử 263
24. Từ việc nghiên cứu một số tên riêng trong các 270

truyền thuyết nói về thời kỳ dựng nước	
25. Bàn thêm về truyền thuyết My Châu - Trọng Thủy (xét về phương diện dân tộc học)	296
26. Triết lý trâu cau	302
27. Giải ảo hiện thực về xứ Đống Đa và gò Đống Đa	307
28. Văn hoá Tết và Tết văn hoá	321
29. Lịch ta và nền văn hoá lúa nước cổ truyền	336
30. Con trâu và nền văn hoá Việt Nam	344
31. Biểu tượng ngựa và năm con ngựa	350
32. Năm giáp Tuất - kể chuyện lịch ta và chú "Cẩu"	354
33. Nhân xuân Ất Hợi - 1995, chuyện văn về con lợn trong nền văn hoá Việt Nam	360
34. Một số vấn đề về các ngành nghề - làng nghề - phố nghề truyền thống Việt Nam	365
35. Trò chuyện về bếp núc và văn hoá ẩm thực Việt Nam	382
36. Văn hoá ẩm thực trên nền cảnh môi trường sinh thái nhân văn Việt Nam: ba miền Nam - Trung - Bắc	392
37. Văn hoá ẩm thực Việt Nam - Hà Nội: đôi ba vấn đề lý luận	405
38. Tản mạn chung quanh câu chuyện mắm	414

IV: Nghệ thuật

39. Những hằng số văn hoá của gốm cổ Việt Nam	421
40. Về nguồn gốc và lịch sử tượng chèo Việt Nam	426
41. Tiếp cận tổng thể về cội nguồn và diễn tiến của sân khấu cổ truyền Việt Nam	443
42. Sân khấu Việt Nam hôm qua - hôm nay (ba mô hình lịch đại và đồng đại)	458
43. Ba mô hình âm nhạc Việt Nam	466
44. “Cuộc chia tay không hẹn trước” - cấu trúc đối ứng trong văn nghệ	473

V: Ứng xử

45. Nguyên lý Mẹ của nền văn hoá Việt Nam	481
46. Tâm thức văn hoá cư dân châu thổ Bắc Bộ	487
47. Nho giáo và văn hoá Việt Nam	501
48. Mấy nét khái quát lịch sử cổ xưa về cái nhìn về biển của Việt Nam	516
49. Tổ tiên ta và thương trường	547
50. Triết lý môi trường	552
51. Thế ứng xử của người Việt với cây và hoa	558
52. Văn hoá hoa - cây cảnh	578
53. Một cái nhìn sinh thái nhân văn Việt Nam với các	585

di tích lịch sử - văn hoá Việt Nam

54. “Lấy vợ hiền hoà, làm nhà hướng....?” 606
55. Y học cổ truyền - dân gian với gãy tay - gãy chân 612
(một vài hồi ức - nghiệm sinh)

VI: Danh nhân

56. Về danh hiệu “Hùng Vương” 627
57. Về An Dương Vương 632
58. Vua Chủ 667
59. Phác hoạ chân dung nhạc sỹ Lý Nhân Tông (1066 - 1128) 709
60. Chu Văn An và làng Thanh Liệt 714
61. Nguyễn Trãi trong bối cảnh văn hoá Việt Nam 743
62. Nghĩ về Trần Nguyên Hãn và cái chết của ông 759
63. Về Lê Thánh Tông (1442 - 1497) (mấy điều giải 772
ảo hiện thực lịch sử Việt Nam thế kỷ XV)
64. Về gốc tích Mạc Đăng Dung 793
65. Về gốc tích Trịnh Kiểm 822
66. Trạng Trình Nguyễn Bình Khiêm trong bối cảnh 843
văn hoá Việt Nam thế kỷ XVI
67. Mẫu Liễu Hạnh (1557 - 1577) - Trạng Bùng 861
(1528 - 1613) và Đạo giáo dân gian Việt Nam
trong bối cảnh lịch sử xã hội Đại Việt thế kỷ XVI

- XVII

68. Con người và tư tưởng triết học - Phác hoạ chân dung Lê Quý Đôn 892
69. Tây Sơn Quang Trung và công cuộc đổi mới đất Việt ở thế kỷ XVIII 900
70. Nguyễn Khuyến trong bối cảnh văn hoá xã hội Việt Nam cuối thế kỷ XIX - đầu thế kỷ XX 913
71. Chủ tịch Hồ Chí Minh - biểu tượng và người mang chở những giá trị văn hoá Đông Tây kim cổ 926
72. Đôi điều nhớ lại và suy nghĩ về những tư tưởng văn hoá của cụ Phạm Văn Đồng 932
73. Nguyễn Văn Huyền và không gian văn hoá Việt vùng châu thổ Bắc Bộ 945
74. Nguyễn Đức Từ Chi 956
- Người theo nét đất: Đỗ Lai Thuý 961
- Tự Bạch - Trần Quốc Vượng 976
- Mục lục tiếng Anh 980

LỜI NÓI ĐẦU

TỦ SÁCH VĂN HOÁ HỌC

Nghiên cứu văn hoá ở Việt Nam không phải là công việc đến bây giờ mới được tiến hành, trái lại, với truyền thống của một đất nước ngàn năm văn hiến, cha ông ta từ lâu đã làm công việc sưu tầm, ghi chép và nghiên cứu văn hoá. Nhưng nếu hiểu văn hoá học với tư cách một ngành khoa học thì ngành khoa học ấy ở Việt Nam lại đang ở giai đoạn ban đầu. Nếu phải kể tới công trình khoa học văn hoá đầu tiên thì có lẽ đó chính là công trình *Việt Nam văn hoá sử cương* của giáo sư Đào Duy Anh, bản in lần đầu do Quan hải tùng thư công bố tại Huế vào năm 1938. Hơn sáu thập kỷ trôi qua những công trình nghiên cứu các thành tố cụ thể của văn hoá Việt Nam đã ra đời và như những cột mốc đã được cắm trên đường nghiên cứu, một số công trình văn hoá học về văn hoá Việt Nam đã được xuất hiện. Tuy nhiên "Công tác nghiên cứu lý luận chưa làm rõ nhiều vấn đề có liên quan đến văn hoá trong tiến trình đổi mới, trong việc xác định những giá trị truyền thống cũng như hệ giá trị mới cần xây dựng, trong việc xử lý mối quan hệ giữa truyền thống và hiện đại, dân tộc và quốc tế, văn hoá và chính trị, văn hoá và kinh tế..." và chúng ta phải "nâng cao chất lượng, phát huy tác dụng của nghiên cứu lý luận" (Văn kiện hội nghị lần thứ 5 của BCH TƯ khoá VIII). Nói cách khác, công việc xây dựng khoa Văn hoá học Việt Nam đang là việc làm cấp bách và có quá nhiều công việc phải làm.

Trong những công việc ấy, chúng tôi nghĩ rằng, một mặt phải tìm về cội nguồn di sản lý luận văn hoá của cha ông, mặt khác tiếp thu có chọn lọc tinh hoa lý luận văn hoá, tri thức văn hoá học nước ngoài, trên cơ sở quan điểm chủ nghĩa Mác Lênin và tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hoá văn nghệ.

Xuất phát từ những suy nghĩ ấy cùng với các số tạp chí ra hàng tháng, Tạp chí Văn hoá nghệ thuật, cơ quan ngôn luận của Bộ Văn hoá Thông tin về nghiên cứu, lý luận, phê bình văn hoá, nghệ thuật, thông tin

chủ trương xây dựng *Tủ sách Văn hoá học*. Với *tủ sách* này, Tạp chí Văn hoá nghệ thuật sẽ lần lượt giới thiệu những công trình văn hoá học ở các nước phương Tây, Liên Xô (cũ) và Liên bang Nga hiện nay, Trung Quốc, Mỹ v.v..., đã quen thuộc với giới văn hoá học nước ngoài, mà chưa được giới thiệu rộng rãi ở Việt Nam, như *Cành vàng* của J.G. Frazer, *Văn hoá nguyên thủy* của E.B Tylor, các tác phẩm của V.Ia Propp, một số tác phẩm nhân học văn hoá của các nhà khoa học ở Mỹ, ở Trung Quốc v.v... Chúng tôi hy vọng, bằng sự cung cấp những tư liệu của ngành văn hoá học ở nước ngoài như vậy, các nhà nghiên cứu Việt Nam sẽ chất lọc được những tư liệu, những kinh nghiệm quý để xây dựng khoa Văn hoá học còn đang ở giai đoạn ban đầu ở Việt Nam.

Bên cạnh đó, chúng tôi sẽ công bố những công trình văn hoá học về văn hoá Việt Nam của các nhà khoa học trong nước trong *tủ sách* này.

Trong số các nhà khoa học Việt Nam, lần này chúng tôi lựa chọn công trình của GS Trần Quốc Vượng đã công bố mấy chục năm qua (trừ những công trình đã xuất bản trong *Việt Nam cái nhìn địa văn hoá*), dưới một tên chung *Văn hoá Việt Nam tìm tòi và suy ngẫm*, để giới thiệu trong *Tủ sách văn hoá học*, của Tạp chí Văn hoá nghệ thuật.

Xây dựng khoa Văn hoá học ở Việt Nam là công việc có ý nghĩa nền tảng, góp phần vào công cuộc xây dựng nền văn hoá Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc, cần sự đóng góp tâm huyết và trí tuệ của nhiều nhà nghiên cứu, nhiều bậc trí giả cùng đồng đạo bạn đọc. Do đó, chúng tôi ý thức rằng, *Tủ sách Văn hoá học* của Tạp chí Văn hoá nghệ thuật chỉ là một đóng góp nhỏ nhoi. Chúng tôi hy vọng sẽ nhận được sự cộng tác, sự đóng góp, chỉ bảo chân tình của các nhà nghiên cứu, các bậc trí giả để *Tủ sách Văn hoá học* của Tạp chí Văn hoá nghệ thuật ngày một phong phú và phát triển./.

Hà Nội năm 2000

NGUYỄN CHÍ BÈN

TỔNG BIÊN TẬP

TẠP CHÍ VĂN HOÁ NGHỆ THUẬT